İRAN EKONOMİSİ **YENİ BİR DÖNEME** GİRİYOR



İran İslam Cumhuriyeti uluslararası yatırımlara yönelik kısıtlayıcı politikalarını son yıllarda değiştiriyor. Bu bağlamda **ülkenin sermaye ve teknolojik kaynaklara ulaşmasına imkân sağlayan uluslararası yatırımlar** artık ekonomik kalkınmanın bir parçası olarak değerlendiriliyor.

İran, özellikle sahip olduğu petrol rezervi potansiyeli sayesinde stratejik açıdan önemli bir ülke olarak tanımlanıyor. OPEC'in ikinci en büyük petrol üreticisi olan İran, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci petrol rezervlerine sahip ülke konumunda. Ham petrol taşımacılığının yoğun olarak yapıldığı Umman Körfezi, Basra Körfezi ve Hazar Denizi'ne kıyıları olan İran; dünya rezervlerinin %10,3'ünü elinde bulunduruyor. İran'ın ham petrol rezervlerinin önemli bir bölümü Irak sınırı yakınındaki Kuzistan'da bulunuyor. İran petrol yataklarındaki rezerv kapasitesi 2012 yılı verilerine göre 151.2 milyar varile ulaştığı belirtiliyor.

Sahip olduğu bu potansiyele bağlı olarak ülkenin en büyük ihraç kalemi de petrol ve petrol ürünleri. İran, petrol ihracatının yaklaşık yarısını Asya pazarına, geriye kalanını ise Avrupa ve Af-



rika ülkelerine gerçekleştiriyor. Ülke, ihracat gelirlerinin %80-90'ını, bütçe gelirlerinin de %40-50'sini petrolden elde ediyor. 2011 yılında 87.359 milyon dolar, 2012 yılında ise 69.094 milyon dolarlık petrol ihracatı gerçekleştiren İran'ın, 2013'ü ise 57.737 milyon dolarlık petrol ihracatıyla tamamladığı belirtiliyor.

Son yıllarda petrol gelirlerinde sağlanan büyümeyle birlikte ülkede ekonomiye yönelik politikalar da genişletiliyor. Buna bağlı olarak yatırım harcamalarıyla birlikte ülkede tüketim de hızla artıyor. Ekonomisinin belkemiği petrol olan İran, %17'lik bir oranla dünyada Rusya'dan sonra en büyük doğal gaz rezervini de elinde bulunduruyor. Doğal gaz rezervinin %48'lik bölümünü işleten İran, boru hattı kanalıyla Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan'a doğal gaz ihracatı yapıyor.

GENEL EKONOMİK DURUM

2010 yılının haziran ayından itibaren uygulamaya konulan Birleşmiş Milletler (BM) yaptırımları ve yine 2010 yılından itibaren kapsamı ile etkisi çok genişleyen ABD ve AB yaptırımlarının sonucunda İran ekonomisi önemli zorluklarla karşı karşıya kalıyor.

Nükleer silah üretimi kaygısıyla uygulanan yaptırımlar ve bu çerçevede finansal sektöre ilişkin sıkıntılar ile döviz sıkıntısı gibi nedenler İran'a yıllardır ciddi ekonomik sorunlar yaşatıyor. Bu nedenlerle bütçe gelirleri azalan hükümet, doğrudan yabancı yatırımlar ve özelleştirmeler yoluyla petrol ve doğal gaz üretiminin sürdürülebilirliği için gerekli yatırımların yapılmasını hedefliyor. İran'ın 2010-2015 yıllarını kapsayan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ana temasını enflasyonla mücadele ve yerli yatırımların teşviki oluşturuyor. Plan'da enerji ve petrokimya sektörlerinde yerel şirketlere tanınan avantajların devam edeceği belirtiliyor.

İran'ın 2013 yılında enflasyon oranı %39'a ulaşmış olduğu görülüyor. Yüksek enflasyonun temel nedenlerinden biri, petrol gelirlerine bağlı olarak artan hükümet harcamaları olarak gösteriliyor. Bir diğer neden ise ithalatının %40'ını Avrupa ülkelerinden euro cinsinden yapan İran için euronun değer kazanması da enflasyonist bir etki yaratması oluyor. İşsizlik oranının 2013 yılında %16 olarak gerçekleştiği tahmin edilen İran'da, bu koşullar altında eğitimli iş gücünün başka ülkelere göçü ülke ekonomisi için uzun vadede sorun oluşturuyor.

İran'ın ulusal para birimi olan Riyal'in resmi değeri ile serbest piyasa değeri arasında geçmişte çok ciddi farklılıklar söz

GSYH'nın Sektörlere Göre Dağılımı

	2010	2011	2012	2013	2014*	2015**
Tarım	8.8	4	4,4	4,3	4,3	4
Sanayi	7.4	-1,3	-5,6	-3,2	1,1	1,6
Hizmetler	4	-0,3	-3,1	-7,7	0,9	1,1

*Tahmin

** Öngörü EIU Iran Country Report

Reel GSYH Artış Projeksiyonu (%)

	2009	2010	2011	2012	2013
İran	0.5	2.9	3.5	4.1	3.8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	1	4.3	4.4	4.8	4.8
Dünya	-2.6	1.8	2.3	2.8	3

Kaynak: *EIU Iran Country Forecast*



konusu iken, 21 Mart 2002 itibarıyla ithalat ve ihracatta tek döviz kuru uygulanmasına başlanarak, resmi ve serbest piyasadaki döviz kuru eşitlenmiştir. Ancak, resmi ve serbest piyasadaki döviz kurları arasında bir miktar farklılık görülüyor. Reel ekonomik büyümenin 2013 yılında % -3 olarak gerçekleştiği tahmin edilen İran'da 2014 yılında büyümenin %1,5 olarak gerçekleşmesi öngörülüyor. ABD ve AB yaptırımları, İran Merkez Bankası üzerinde etkili olması, İran'ın bütçe gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturan petrol ürünleri ihracatını da büyük oranda etkiliyor. Yaptırımlar, İran'ın potansiyel müşteri kaybına sebep olduğu gibi, hali hazırda petrol ürünleri satabildiği Çin ve Hindistan gibi ülkelere olan satış fiyatlarını ve anılan ülkelerden sağlayabileceği petrol gelirlerini de azaltıyor. Ülkede 2013 döneminde ambargo nedeniyle petrol ihracat gelirleri düşerek son beş yılın en düşük değeri olan 36, 8 milyar dolar olduğu gözlemleniyor. Söz konusu durum sonucu ortaya çıkan daralma neticesinde cari hesap dengesi 4,7 milyar dolar açık veren İran'ın 2014 yılında da 3,5 milyar dolar cari açık vermesi bekleniyor.

İran'da hurma, çiçek ve fıstık gibi ihracata yönelik tarımsal ürün gruplarının yanı sıra iç tüketime yönelik olarak tütün, çay, buğday, arpa, pirinç, pamuk ve şekerpancarı gibi ürünler üretiliyor. Hazar Denizi'nden elde edilen havyar dünya pazarlarında yer alıyor. Hidrokarbon, İran'ın başlıca ihracat gelir kaynağı olup; tarımdan sonra en fazla istihdam bu sektörde yaratılıyor. İran dünyanın en büyük beşinci ham petrol ihracatçısı olmasına rağmen, petrol işleme altyapısının yeterli olmaması nedeniyle işlenmiş petrol ürünleri ithal ediyor. Petrol dışında başlıca sanayi dalları ise gıda işleme, makine, kimya, halıcılık ve mücevherat oluşturuyor.

İran'ın ithal ettiği ürünlerin başında ise benzin, demir ve çelik, otomotiv yedek parça, tarım ürünleri, ilaç, otomobil ve sanayi ürünleri geliyor. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün verilerine bakıldığında İran'ın miktar bazlı en fazla ihraç ettiği ürünler sigara, sebze, baharat, ipek böceği kozası, elma suyu, bebek maması, et, konserve mantar, kakao ezmesi ve yağsız süt. Aynı verilere göre en fazla ithal edilen ürünler ise mısır, işlenmemiş şeker, işlenmiş pirinç, soya fasulyesi, soya fasulyesi yağı palmiye yağı, arpa, buğday, patates ve ayçiçeği yağı.

YATIRIM FIRSATLARI

İran İslam Cumhuriyeti uluslararası yatırımlara yönelik kısıtlayıcı politikalarını son yıllarda değiştiriyor. Bu bağlamda ülkenin sermaye ve teknolojik kaynaklara ulaşmasına imkân sağlayan uluslararası yatırımlar artık ekonomik kalkınmanın bir parçası olarak değerlendiriliyor. İranlı firmalar ülkeye teknoloji ve serma-





yenin çekilmesine yönelik olarak uluslararası ortaklarla işbirliğine sıcak bakıyor. İran ekonomisi büyük ölçüde KOBİ'lere dayanıyor. Bu alanda uluslararası yatırımcılar için işbirliği imkânları mevcut.

İran yabancı yatırımı ülkeye çekme hedefi çerçevesinde sınırlamaları ve ithalat vergilerini azaltırken, serbest ticaret bölgeleri oluşturuyor. Ülkede yatırım projeleri özellikle petrol, doğal gaz ve madenciliğe dayalı. Ülkede uluslararası yatırımlar petrol ve doğal gaz ve madencilik sektöründe yoğunlaşmış bulunmakla birlikte çeşitli sanayi dallarında da yatırımlar teşvik edilmektedir. Bu sektörlerin dışında kalan alanlarda ise yatırımlar daha küçük ölçekli boyutta gerçekleşiyor.

TÜRKİYE İLE TİCARET CANLANACAK

Türkiye ve İran, benzer coğrafi yapı, tarih, jeopolitik konum, nüfus ve kültürel kimlik özellikleri itibarıyla birbiri için stratejik açıdan büyük önem taşıyor. Buna bağlı olarak iki ülke arasında geniş bir alanda iş birliği imkânı mevcut. İran, Türkiye'ye Orta Asya'ya kara yoluyla ulaşım fırsatı sunarken, Türkiye İran için Avrupa'ya açılan bir kapı konumunda.

Türkiye, İran'dan günlük 100-110 bin varil arasında petrol alımı yapıyor. İran Türkiye'ye petrol ve doğal gazın yanı sıra bakır, plastik ve mamulleri, organik kimyasal ürünler, demir-çelik, çinko, kurşun eşyalar ihraç ediyor. Türkiye'den ise altın, kıymetli madenler, demir, çelik, mobilya, otomotiv sanayi ürünleri, dokumacılık ürünleri, tütün ve mamulleri, kâğıt ve karton, ahşap eşya, odun, plastik mamulleri ile mekanik cihazlar ithal ediyor.

Türkiye'nin İran'a olan ihracatı 2011 yılında 3 milyar 590 milyon dolar olurken 2012 yılında bu rakam 6 milyar 332 milyon dolar artarak 9 milyar 922 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülüyor. İran ise Türkiye'ye 2011 yılında 12 milyar 461 milyon dolar, 2012 yılında 497 milyon dolarlık azalışla 11 milyar 964 milyon dolar seviyesinde ihracat gerçekleştirdiği belirtiliyor. 2012 ve 2013 yıllarının Ocak-Haziran dönemleri karşılaştırıldığında Türkiye'nin İran'a olan ihracatında %57, ithalatta ise yüzde oranında bir azalma söz konusu.

Yaptırımların kısmen ortadan kalkacak olmasıyla İran'a yönelik ticarette beklenen ivmenin en çok fayda sağlayacağı ülkelerin başında Türkiye geliyor. Ambargo nedeniyle kesintiye uğrayan İran'a yönelik başta altın olmak üzere değerli madenler sevkiyatının da yeniden başlayacak olmasıyla iki ülke arasındaki ticareti canlanlandıracağı öngörülüyor. Öncelikli öneme sahip olan altın ticaretindeki kısıtlamaların kalkması ve iki ülke arasında yapılacak yeni düzenlemelerle altın ihracatında yaşanan 1 milyar dolarlık kaybın telafi edilmesi planlanıyor.

Yeni dönemde Türkiye ile İran arasında temasların artması maden sektörüyle birlikte inşaat, tekstil, mobilya gibi daha birçok sektörü de yakından ilgilendiriyor. Çoğu sektörde ambargodaki gevşemesiyle iki ülke arasında sorunların masaya yatırılmasının ihracata olumlu yansıyacağı öngörüsü hâkim. Duruma tekstilciler açısından bakıldığında ise son yıllarda ambargo nedeniyle en büyük beşinci tekstil pazarı olan İran'a yönelik para transferinde yaşanan sorunlar neticesinde oluşan kaybın ihracatın artırılmasıyla telafi edilmesi hedefleniyor.

En büyük ilk üç pazardan biri olan İran'a satışlarında düşüş yaşayan mobilya sektöründe de beklentiler yükselirken, gündemde olan İran doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlayacak boru hattı projesiyle ilgili çalışmalar da boru üreticilerini umutlandırıyor. Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye-İran arasında 2012 yılı Ocak-Haziran döneminde 12 milyar 930 milyon dolar 2013 aynı döneminde 8 milyar 265 milyon dolar olarak gerçekleşen dış ticaret hacminin artması bekleniyor.

Türkiye-İran Dış Ticareti (Milyon $)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2008	2,029	8,199	10,228	-6,170
2009	2,024	30,402	5,426	-1,377
2010	3,044	7,645	10,689	-4,600
2011	3,590	12,461	16,051	-8,870
2012	5,887	7,043	12,930	-1,156
2013	2,527	5,738	8,265	-3,211